



Kazakistan'da Siyasi Baskı Mağdur Müzeleri ve Millet İnşası

Seyit Ali AVCU*

Özet

Geçtiğimiz son otuz yılda, dünya çapında anıt müzelerin sayısında dikkate değer bir artış yaşandı. Bu artış, anıt müzelerin ulusal kimliğin şekillenmesinde çok önemli bir rol oynadığı eski sömürge bölgelerinde özellikle dikkat çekicidir. Bu çalışmada, Rusya ve Sovyet İmparatorluklarının politikalarının damgasını vurduğu karmaşık bir tarihle boğuşan bir ulus olan Kazakistan incelenecektir. Kazakistan, ulus inşa etme sürecinde benzeri olmayan zorluklarla karşı karşıya kaldı. Bağımsızlık kazandığı 1991 yılında, nüfusunun sadece üçte biri Kazak olan Kazakistan, anıt müzelerini ulus inşasının araçları olarak kullanmak ve milli kimliğini inşa etmek için zorlu bir çabaya girişti. Bu çalışma, ALJİR Anıt ve Müze Kompleksi'ne odaklanarak "Siyasi Baskı Kurbanları Müze"lerinin Kazakistan'ın ulus inşası sürecindeki önemli rolünü incelemektedir. Bu külliye, inşa edildiği dönemde "Anavatan Hainlerinin Eşleri" olarak isimlendirilen Akmolinskiy Toplama Kampı'nın arazisinde yer almakta ve Kazakistan tarihinin karanlık bir sayfasının dokunaklı bir kanıtı olarak hizmet vermektedir. Metot olarak alan çalışması, içerik analizi ve söylem analizi kullanılan makalenin ana tezi şudur; Bağımsızlığını kazandığından beri Kazakistan hem Kazakistan milliyetçiliği hem de Kazak milliyetçiliğini eş zamanlı biçimde başarılı bir şekilde uyguladı. Özellikle ALJİR kompleksi, etnik sınırları aşan ortak bir baskı deneyimini temsil eden, fakat aynı zamanda Kazakistan milliyetçi söylemini de destekleyecek şekilde tasarlanmıştır. Bu araştırma, ayrıca ALJİR Anıt Külliyesi'ndeki söylemin, Rusya'yı, Sovyetler Birliği'ni ya da komünist aygıtları zulme dahil etmeden, bu vahşetin tek faili olarak nasıl Stalin rejimini gösterdiğine ışık tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mağdurlar Anıt ve Müzeleri, Millet inşası, Kazakistan, ALJİR, GULAG.

Museums of Victims of Political Repression and Nation Building in Kazakhstan

Abstract

Over the past three decades, there has been a remarkable proliferation of memorial museums worldwide. This phenomenon has been particularly notable in former colonial territories, where these museums have played a crucial role in shaping national identity. Kazakhstan, a nation grappling with a complex history marked by the policies of the Russian and Soviet Empires, faced unique challenges in its nation-building journey. With just one-third of its population being Kazakh at the time of independence, Kazakhstan embarked on a deliberate effort to employ memorial museums as instruments of nation-building. This study examines the pivotal role of Museums of Victims of Political Oppression in the nation-building process of Kazakhstan, focusing on the ALJİR Memorial and Museum Complex. This complex stands on the grounds of the Akmolinskiy Concentration Camp for the Wives of the Homeland Traitors, serving as a poignant testament to a dark chapter in Kazakhstan's history. Field study, content analysis and discourse analysis were used as methods. The main thesis of the article is that since gaining independence, Kazakhstan has pursued both Kazakhstani and Kazakh nationalism. The ALJİR complex, in particular, resonated with Kazakhstani nationalism as it represented a shared experience of oppression that transcended ethnic boundaries. This research sheds light on how the narrative at the ALJİR Memorial Complex places Stalin as the sole perpetrator of these atrocities, without implicating the broader Russian, Soviet Union, or communist apparatus in the persecution.

Key Words: Memorial Museums, Nation-Building, Kazakhstan, ALJİR, GULAG.

* Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Ankara / Türkiye, e-mail: saavcu@aybu.edu.tr

ORCID : <https://orcid.org/0000-0001-6890-9139>.

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz / To cite this article (APA):

Avcu, A., S. (2023). Kazakistan'da Siyasi Baskı Mağdur Müzeleri ve Millet İnşası. *Küllüye*, 4(2), 364-377. DOI: 10.48139/aybuküllüye.1347556.

Makale Bilgisi / Article Information:

Geliş / Received	Kabul / Accepted	Türü / Type	Sayfa / Page
23 Ağustos 2023	27 Eylül 2023	Araştırma Makalesi	364-377
23 August 2023	27 September 2023	Research Article	

Extended Abstract

While human history is full of technological, social and political success and progress, it is also full of wars, genocides, deaths, suffering and oppression. States refer to historical memory in nation building, and sometimes they recreate this memory. In history writing and nation building, the pains, defeats and injustices of nations are used as well as their successes and glorious histories. Museums and monuments, which date back to the 19th century, not only keep historical memory alive but also play an important role in making new generations adopt the understanding of history created by the elite. Over the past three decades, there has been a remarkable proliferation of memorial museums worldwide. This phenomenon has been particularly notable in former colonial territories, where these museums have played a crucial role in shaping national identity. Victim Museums have been also tools to legitimize political powers and regimes in the eyes of the public.

Kazakhstan, a nation grappling with a complex history marked by the policies of the Russian and Soviet Empires, faced unique challenges in its nation-building journey. With just one-third of its population being Kazakh at the time of independence, Kazakhstan embarked on a deliberate effort to employ memorial museums as instruments of nation-building. This study examines the pivotal role of Museums of Victims of Political Oppression in the nation-building process of Kazakhstan, focusing on the ALJİR Memorial and Museum Complex. This complex stands on the grounds of the Akmolinskiy Concentration Camp for the Wives of the Homeland Traitors, serving as a poignant testament to a dark chapter in Kazakhstan's history.

Field study, content analysis and discourse analysis were used as methods. For the writing of this article, I visited ALJİR Monument and Museum Complex twice in the summer and autumn of 2018; Shymkent Museum of Victims of Political Repression in the summer of 2019. In order to make a comparison, Tashkent Museum of Victims of Political Repression was visited in the summer of 2019, and KARLAG Museum of Victims of Political Repression was visited in the summer of 2023 to consolidate the observations.

The main thesis of the article is that since gaining independence, Kazakhstan has pursued both Kazakhstani and Kazakh nationalism. The ALJİR complex, in particular, resonated with Kazakhstani nationalism as it represented a shared experience of oppression that transcended ethnic boundaries. This research sheds light on how the narrative at the ALJİR Memorial Complex places Stalin as the sole perpetrator of these atrocities, without implicating the broader Russian, Soviet Union, or communist apparatus in the persecution. On the other hand, there are no elements that evoke feminism in the museum's exhibitions and architecture. In other words, the ALJİR camp was not interpreted by as a persecution of the male gender against the female gender. It has been portrayed as a persecution of completely innocent female intellectuals.

When the ALJİR Museum is compared with the Museum of Victims of Political Repression, which was opened in Tashkent in 2002, the difference in the nationalism policies of the Kazakhstan and Uzbekistan states would be better understood. The first is the differences between the languages of exhibition in

museums. Exhibitions in Kazakhstan museums are in both Kazakh and Russian languages, and English explanations are also included in some places. Despite this, the exhibitions in the Uzbekistan museum are predominantly in Uzbek. The second is the differences between the discourses of nationalism: the first President of Uzbekistan Karimov described both the Russian and Soviet administrations as “colonialist” and used the term qizil imperiya (red imperialism). It was not possible to use such a discourse in Kazakhstan, where Slavs constituted nearly half of the population at independence. There were two reasons why Kerimov could use such a discourse: The Slavic population in Uzbekistan has always been much smaller than in Kazakhstan. Therefore, Kerimov developed a discourse mostly aimed at Uzbek nationalism. The second reason was that while the Kerimov regime wanted to pursue an independent foreign policy from Russia, Kazakhstan followed a closer foreign policy with Russia, being the founding partner of the Eurasian Economic Union together with Russia.

To conclude, the structure and content of the Victim Museums serve as political tools of the ruling political and intellectual elite for both the country's needs and their own interests. Since the non-Kazakh population in Kazakhstan is still high, Kazakhstan uses victim museums to strengthen Kazakhstani nationalism, while Uzbekistan brings Uzbek nationalism to the fore because it is more homogeneous.

Giriş

İnsanlık tarihi teknolojik, sosyal, siyasi başarı ve ilerlemelerle dolu olduğu kadar savaşlar, soykırımlar, ölümler, acılar ve baskılarla da doludur. Devletler, millet inşasında tarihsel hafızaya gönderme yapmakta, bazen bu hafızayı yeniden oluşturmaktadırlar. Tarih yazımında ve millet inşasında milletlerin başarıları, şaşalı tarihleri kadar acıları, yenilgileri, haksızlığa uğramaları da kullanılmaktadır. Başlangıç tarihleri 19.yy. dayanan müzeler ve anıtlar, hem tarihsel hafızayı görülür biçimde canlı tutmakta, hem de elit tarafından oluşturulan tarih anlayışını yeni nesillere benimsetmede önemli rol oynamaktadır. Son otuz yılda ise mağdur müzelerinin sayısında patlama yaşanmıştır. Özellikle eski koloniler millet inşasında bu tür müzeleri kullanmaya başlamışlardır. Kazakistan 16 Aralık 1991 tarihinde Sovyetler Birliği'nden en son ayrılan ülke olarak haritada bağımsız bir ülke olarak yer almıştır. Ancak Rus Çarlığı istilası ve Sovyet döneminde en çok zarar gören, bağımsızlıkta Kazakların ülke nüfusunun üçte birini oluşturduğu Kazakistan, millet inşası ve tarih yazımında en dezavantajlı ülke konumundaydı. Kazakistan ülke ve millet sembollerini yeniden oluşturmak zorluğuyla karşı karşıyaydı. Bunu yaparken- Rusya dâhil-diğer Sovyetler Birliği ülkeleri gibi, Mağdur anıt ve müzelerini kullanmaktan çekinmedi.

Bu makalede, başkent Astana yakınlarındaki ALJİR Anıtı ve Müzesi Külliyesi'nden hareketle Kazakistan'daki mağdur anıt ve müzelerinin Kazakistan tarih yazımında ve millet inşasındaki rolü incelenecektir. Bu makalenin tezi; bağımsızlığını kazandığından beri Kazakistan, hem Kazakistan milliyetçiliği hem de Kazak milliyetçiliğini eş zamanlı biçimde başarılı bir şekilde uyguladı. Özellikle ALJİR kompleksi, etnik sınırları aşan ortak bir baskı deneyimini temsil eden, fakat aynı zamanda Kazakistan milliyetçi söylemini de destekleyecek şekilde tasarlanmıştır. Bu araştırma, ayrıca ALJİR Anıt Külliyesi'ndeki söylemin,

Rusya'yı, Sovyetler Birliği'ni ya da komünist aygıtları zulme dahil etmeden, bu vahşetin tek faili olarak nasıl Stalin rejimini gösterdiğine ışık tutmaktadır.

Bu makalenin yazımı için, 2018 yaz ve sonbaharında iki defa ALJİR Anıtı ve Müzesi Külliyesi; 2019 yazında Çimkent Siyasi Baskı Mağdurları Müzesi; karşılaştırma yapmak amacıyla ve yine 2019 yazında Taşkent Siyasi Baskı Mağdurları Müzesi ve gözlemleri pekiştirmek amacıyla 2023 yazında KARLAG Siyasi Baskı Mağdurları Müzesi ziyaret edilmiş söylem analizi yapılmış ve ikinci kaynaklar da kullanılmıştır. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde millet inşasında Siyasi Baskı ve Mağdurlar Müzelerinin Rolü teorik olarak ele alınmıştır. İkinci bölümde Kazakistan'da Millet inşası ve tarih yazımı irdelenmiştir. Üçüncü bölümde ALJİR: Vatan Hainlerinin Eşleri İçin Akmola Toplama Kampına ilişkin bilgiler verilmiştir. Dördüncü bölümde ALJİR Anıtı ve Müzesi Külliyesi sunulmuştur. Sonuç ve tartışma bölümünde ise ALJİR Müzesinin ve Kazakistan'da Siyasi Baskı Mağdurlar Müzelerinin Millet İnşasında Rolü tartışılmış ve Özbekistan'daki Taşkent Siyasi Baskı Mağdurları Müzesi ile karşılaştırma yapılmıştır.

1. Millet İnşasında Siyasi Baskı ve Mağdurlar Müzelerinin Rolü

Müze, sanat eserleri koleksiyonunu ve sanatsal, kültürel, tarihi ya da bilimsel öneme sahip diğer nesnelere muhafaza eden bir kurumdur. Birçok kamu müzesi, bu öğeleri sürekli veya geçici olabilecek sergiler aracılığıyla herkese açık olarak görüntülemek için kullanılabilir hale getirir (Alexander, Alexander, & Decker, 2017). Müzecilik ilk olarak müzelerin batıda soyluların kişisel zevk için çeşitli sanat eserlerini ya da kumandanların ganimetlerini bir araya toplamaları sonucunda ortaya çıkmıştır. Müzeler başlangıçta halka açık olmayan sadece devlet adamları ile bilginlerin yararlandıkları yerlerdi. Halkın ilgi ve bilgisine sunulması 1850 yılından sonra olmuştur. Tüm müzelerin kapılarını halka açan olay Fransız Devrimi oldu. 1793 yılında devrim sırasında Cumhuriyet hükümeti Paris'teki Louvre Sarayı'nı ulusal müze yaptı. Sırf müze amacıyla tasarlanan binalar ise 19. yüzyılda yapılmaya başlanmış ve ilk müze binası 1830'da Berlin'de Altes Müzesi olarak inşa edilmiştir. Müzelerin işlevleri; toplama, belgeleme (arşivleme), koruma (bakım - onarım) sergileme ve eğitimden oluşur. Bu çalışma açısından müzelerin eğitim işlevi önemlidir. Literatürde pek sözü edilmeyen müzelerin başka önemli bir fonksiyonu daha vardır: Yönetimlere ve rejimlere meşruluk sağlamak. Sanat müzeleri, doğal tarih müzeleri, bilim müzeleri, savaş müzeleri ve çocuk müzeleri gibi birçok müze çeşidinin içinde rejimlere meşruluk sağlamak için kullanılan müzeler daha çok tarih müzeleri ve anıt müzeleridir. Anıt müzeler içinde son otuz yılda sayısı hızla artan başka bir müze çeşidi ise *Mağdur Müzeleridir*.

Mağdur Müzeleri, hem halkı eğitmek hem de genellikle kitlesel acıya neden olan tarihi bir olayı anmak için tasarlanmış müzelerdir. Bu müzeler, 20. yüzyıl boyunca işlenen sayısız kitlesel zulümlerin bir sonucu olarak ivme kazanmıştır. Mağdur müzeleri tarafından simgelenen olaylar, çoğunlukla "ahlaki açıdan sorunlu koşullar" altında ölen sivil kurbanları dahil etme eğilimindedir. Bu cinayetlerin faillerinin kimliği, suçluluk derecesi ve cezalandırılması konusunda sıkça çözülmemiş sorunlar yaşanmakta ve anma müzeleri, hem mağdurları anma hem de failleri yargılayanlara yardımcı amaçlayan aktif bir araştırma rolü oynamaktadır (Williams, 2007, s. 20-21). Bu tür müzelerin ilklerinden olan Amerika Birleşik Devletleri Holokost Anıtı Müzesi 1993'de açılmıştır. Kamboçya Phnom Penh'deki

Külliye

Cilt/Volume: 4 • Sayı/Issue: 2 • 2023

Toul Sleng Soykırım Suçları Müzesi, Güney Afrika Cape Town Altıncı Bölge Müzesi ve New York Ulusal 11 Eylül Anıtı ve Müzesi gibi sayısız önemli anıt müzesi bulunmaktadır. Türkiye’de de Ulucanlar Cezaevi Müzesi gibi benzer mağdur müzeleri açılmaya başlanmıştır. Adalet Bakanlığı, Altındağ Belediyesi, Ankara Barosu ve Mimarlar Odası arasında imzalanan protokol çerçevesinde restorasyonu yapılarak müze haline getirilen "Ulucanlar Cezaevi" 2011 yılında ziyarete açılmıştır (Ulucanlar Cezaevi Müzesi Halka Açıldı, 2011). 15 Temmuz darbe girişiminin unutturulmaması ve şehitlerin hatıralarını yaşatmak amacıyla, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın talimatıyla 15 Temmuz Şehitler Köprüsü’nün Anadolu yakasında bulunan 15 Temmuz Şehitler Makamının hemen yanında “15 Temmuz Müzesi” yapımına başlanmıştır (15 Temmuz Müzesi İlk Kez Görüntüldü, 2018). Başta İstanbul ve Ankara olmak üzere bir çok ilde 15 Temmuz müze ve anıtları açılmıştır (Anıtlar ve Müzelerle 15 Temmuz, 2023).

Paul Harvey Williams’a (2007, s. 21) göre mağdur müzeleri, geleneksel tarih müzelerinden, hem ahlaki çerçeve hem de spesifik bir olayın bağlamsal açıklamalarını bir araya getirme konusundaki ikili misyonlarıyla ayrılırlar. Geleneksel tarih müzeleri tarafsız kurumsal ortamlarda olma eğilimindeyken, anma müzeleri genellikle anmak istedikleri vahşetin bulunduğu yerdedir. Williams’ın iddia ettiği tarih müzelerinin tarafsızlığı tartışmaya açıkken, mağdur müzeleri kesinlikle taraflıdır ve mağdurları anma amacıyla kurulmuştur. Birçok geleneksel tarih müzesinden farklı olarak, anma müzeleri hemen hemen her zaman çağdaş topluma doğrudan bağları olan belirgin, açık politik ve ahlaki bir mesajla sahiptir. Bu mesaj genelde “*Bir daha Asla!*” mesajıdır.

Mağdur müzeleri, geçmişte yaşanan haksızlıkları ele alarak inşa eden yeni rejimin tarihten ders çıkarmaya istekli olduğunu göstererek geçmişteki mağduriyetleri tanımak ve mağdur olan ulusları ya da grupları uluslararası toplumun gözünde meşrulaştırmak için sıklıkla kullanılan merkezi mekanizmalardır. Demokrasiye geçiş yapan toplumlarda, siyasi meşruiyet mekanizmaları olarak, demokratik değerlerin eksikliğinden kaynaklanan zulmü gözler önüne sererek ziyaretçilerine ve toplumlarına bu değerleri kazandırmak amacıyla anma müzeleri oluşturulmaktadır. Mağdur müzeleri ile, kamusal alanlarda geçmişi bütün yönleriyle tartışabilmek ve yüzleşebilmek için kapsayıcı kurumlar oluşturmak amaçlanmıştır. Hoşgörüsüzlük, dışlanma, baskı ve diktatörlüğün yıkıcı etkilerini göstererek, ziyaretçinin müzeden alacağı ve günlük yaşamına uygulayacağı karşıt değerler dizisini teşvik ederler. Diğer yandan mağdur müzeleri, rejimlerin ve iktidarların geçmişle yüzleşmek ve geçmişten ders çıkarmak olarak açıkladıkları amacın ötesinde başka politik amaçlara da hizmet etmektedirler (Sodaro, 2018, s. 4). Mağdur Müzeleri aynı zamanda siyasal iktidar ve rejimlere halk nazarında meşruiyet kazandırma araçlarıdır.

Müzeleri kuran iktidarlar geçmiş mağduriyetleri kendi ideolojik ya da hegemonik bakış açısından tanımlar ve ebedileştirir. Örneğin nasıl olduğu ve kimin niye yaptığı hakkında bir çok şüpheler ve tartışmalar olan 11 Eylül 2001 terör saldırıları, mevcut Amerikan düzeni tarafından New York’taki müze ile sorgulamayan halk gözünde ebedileştirilmiş ve tartışmaları bitirmiştir. Sıradan bir halka bu şüpheler anlatılsa, müzede bile gördüm diye karşı çıkacaktır. Müzelere genelde ücretsiz ya da sembolik ücretlerle girilmesinin finansal yükünü çeken iktidarlar açısından getirisi, halkın bu rejimlerin meşruiyetlerini kabul etmesidir.

Yeni bağımsızlığına kavuşan milletler açısından mağduriyet müzeleri millet inşası ve tarih yazımı açısından daha bir önem taşımaktadır. Kolonileştirilen milletler çoğu zaman kendi milli hafızalarını da kaybetmişlerdir. İşgalcilere isyan eden ya da karşı çıkan kahramanlar kendi milletlerinin gözünde hain durumuna düşürülmüştür. Bağımsızlık kazanıldıktan sonra yönetici elit ve entelektüeller kaybedilen milli hafızanın tekrar hatırlatılması göreviyle karşı karşıyadırlar. Bu süreç objektif değildir. İşgalci güçten miras alınan ülkenin içinde bulunduğu şartlar, yeni tarih anlayışının nasıl belirleneceğini ve kimlerin mağdur olarak tanınacağını etkilemektedir. Yeni rejimler, milli hatırayı kendi çıkar ve ideolojik öncelikleri açısından yorumlama eğilimindedirler. Bir sonraki bölümde Kazakistan'ın Millet inşası ve tarih yazımında karşılaştığı zorluklar ele alınacaktır.

2. Kazakistan'da Milli Kimlik İnşası ve Tarihi Yeniden Yazma Süreci

Millet kavramı ve milliyetçilik, tarih boyunca birçok tartışma ve tanımlama ile ele alınmış önemli bir konu olmuştur. Benedict Anderson'a göre, milletler hayali topluluklardır ve kendilerini dil, din, tarih, soy, ve mekân gibi unsurlar üzerinden tanımlayan siyasi ve kültürel bir birim olarak ortaya çıkarlar (Anderson, 1991, s. 6 ve Calhoun, 1997, s. 5). Kazakistan gibi eski Sovyet ülkeleri, bağımsızlık kazandıktan sonra ulusal kimliklerini inşa etme sürecine girmişlerdir. Bağımsızlığını kazandıktan sonra Kazakistan, üç aşamalı bir dönüşüm yaşamıştır: merkezi ekonomiden piyasa ekonomisine, otoriter yönetimden demokrasiye, ve merkezi federal bir devletten egemen ulus devletine geçiş süreçleridir. Bu süreçlerde, Kazakistan'ın ulusal kimlik inşası ve tarih yazımına önem verilmiştir (Kuzio, 2002).

Orta Asya Rus işgalinden önce asırlarca Türkistan olarak biliniyordu ve dil, din, kültür ve tarih açısından görece olarak homojen bir yapıdaydı. Sovyetler Birliği bölgede beş ayrı devlet ve millet oluşturdu (Collins, 2006, s. 90). Amaç, Türkistan'ı bölmek ve ileride olası siyasi bir güç olarak ortaya çıkmasını engellemektir. Ya mevcut olan etnik, dil ve kültürel farklılıklar öne çıkarıldı ya da sıfırdan oluşturuldu. Bu amaçla Sovyetler Birliği yönetimi, yerel lehçelerin resmi dil haline getirilmesi, yeni ve birbirinden farklı alfabelerin oluşturulması ve yerel kültürün desteklenmesi gibi politikaları uygulamıştır. Her cumhuriyetin uzak bir bölgesinin lehçesi seçilip resmi dil haline getirildi. Örneğin diğer Türki topluluklardan uzakta ve dağlık bölgenin lehçesi olan Narın lehçesi Kırgız dilinin esasını oluşturmuştur. Alfabe konusunda ise yapma farklılıklar oluşturuldu. Örneğin % 95 oranında benzer olan Kazak ve Kırgız dillerinin alfabeleri birbirinden çok farklıdır; hala yürürlükte olan Kazak alfabesi 42 harften ve Kırgız alfabesi 36 harften oluşmaktadır. Sovyet hükümeti yine farklılıkları perçinlemek için yerel dillerde kitap, dergi, sinema, opera, müze, halk müziği grupları ve diğer kültürel aktiviteleri finanse etti (Martin, 2001, s. 1-2).

Bağımsız Kazakistan, Sovyetler Birliği'nin bu politikalarını devam ettirmiş ve ulusal kimlik inşasına odaklanmıştır. Kazakistan Milliyetçiliği ve Kazak Milliyetçiliği gibi iki farklı milli kimlik geliştirmiştir. Bu iki kimlik arasındaki ilişki karmaşıktır ve millet inşası süreci tamamlanmamış gibi görünmektedir (Aitymbetov, Toktarov, ve Ormakhanova, 2015, s. 5). Kazakistan Milliyetçiliği, ülkenin birliğini vurgulamış ve farklı etnik grupların bir arada yaşamasını teşvik etmiştir. Kazak olmayan nüfusun yabancılaşmaması ve nitelikli nüfusun daha fazla göçünün önlenmesi için Nazarbayev, «Kazahstan – naš obşij dom» (Kazakistan

hepimizin evi) söylemi ile Kazakistan Milliyetçiliğine sık sık vurgu yapmıştır: “Birçok insan, özellikle de eski nesil, iyi bir ev inşa etmenin ne kadar zor olduğunu bilir. Genç bir devlet inşa etmek daha da zordu. Kazakistan ortak evimizdir” (Nazarbayev, 2006, s. 3). Kazakistan Halkları Asamblesi gibi kurumlar bu milli kimliği güçlendirmiştir. Her ne kadar, Halklar Asamblesi Sovyet döneminde bütün birlik Cumhuriyetlerinde oluşturulmuş olsa da, Kazakistan'daki Halklar Asamblesinin statüsü farklıdır. Kazakistan'a özgü Asamble, 1 Mart 1995 tarihinde, Cumhurbaşkanı Nazarbayev tarafından bir kararname ile başkanlık danışma organı statüsünde tesis edilmiştir. Asamble'nin gayesi, Kazakistan'da toplumsal ve siyasal uyumu pekiştirmek ve etnik grupların bir arada çatışma çıkmadan yaşamalarını sağlamak ve devlet kurumları ve sivil toplum arasındaki işbirliğini gerçekleştirmektir (The Assembly of People of Kazakhstan).

Diğer yandan, Kazak Milliyetçiliği politikası, Kazakların köklü tarihlerini ve kültürlerini vurgulamış ve bu kimliği güçlendirmeye çalışmıştır. Merkezi yönetimin etkisinin azaldığı Gorbaçov'un Glasnost (açıklık) politikaları döneminde daha bağımsızlık kazanılmadan önce başlanan uygulamalarla Kazak Milliyetçiliği güçlendirilmiştir; Kazakların tarihlerini ve kimlikleri daha fazla ön plana çıkarılmıştır. Bu uygulamalara örnek olarak 1989'da Kazakçanın devlet dili olarak kabul edilmesi ve Sovyetler Birliğinde özellikle Stalin döneminde şehit edilen ya da tutuklanan Kazak liderlerine iade-i itibar verilmesi gösterilebilir. Temmuz 1989'da Kazakistan Merkez Komitesi bir komisyon oluşturarak Bolşevik devrimi ve Stalin döneminde tutuklanan bütün Kazakların suçsuz olduklarına karar vermiştir (Olcott, 1995, s. 260).

Sovyetler Birliği döneminde Kazak tarihi çarpıtılmıştır. Ruslar, her sömürgeci güç gibi, Orta Asya'da Türk ve Müslüman milletlerin ve özellikle Kazakların devlet geçişinin olmadığını ve belli yeri yurdu olmayan, bir yerden başka bir yere dolaşan göçebeler olduğunu, Rus Çarlığı'nın ve Sovyetler Birliği'nin onlara medeniyet getirdiği propagandasını eğitim yoluyla işlemişlerdir. Ruslar kendilerinden saydıkları Ukrayna, Belarus gibi Slav milletlerin aksine Kazaklara yabancı muamelesi yaparak tam bir emperyalist gibi davranmışlardır (Kuzio, 2002, s. 245).

Ancak Sovyetlerin çöküşü ve bağımsızlık sonrası dönemde Kazak tarih yazımında revizyonlar yapılmıştır. Kasım 1989 yılında M. Kozıbayev Başkanlığında Yerel Tarihçiler Birliği kurulmuş ve Kazak tarihi tekrar yazılmaya başlanmıştır. Kazak tarihçileri, Kazak kimliğini daha pozitif bir şekilde anlatmış ve Sovyet dönemini eleştirmişlerdir. Koziyev, Nazarbayev'in izniyle ilk defa Stalin'in kollektifleştirme politikalarının milyonlarca Kazak'ın ölümüne neden olduğunu yazmış ve açıkça o dönem Kazakistan Komünist Partisi lideri Goloshchekin'i suçlamıştır (Olcott, 1995, s. 261). Yeni Kazak tarihi yazımında, “Kazakların geçmişi 2500 yıl öncesine uzanan eski köklü bir millet oldukları, pek çok devlet kurdukları, üstelik bu devletleri bugünkü Kazakistan'da kurdukları, ayrıca bu devletlerin ‘barbar göçebeler’ değil, insanlığa katkı yapmış parlak uygarlıklar oldukları” söylemi benimsenmiştir (Gürbüz, 2004, s. 217).

Sovyet döneminde Kazak tarihindeki olumlu unsurlar ve Kazak kimliği yok edilmeye çalışılmıştır. Ancak bağımsızlığın ardından Kazakistan, tarihsel hafızasını canlandırarak ulusal kimliğini güçlendirmiş ve tarih yazımı konusunu yeniden ele almıştır. Rus emperyalizminin etkisi altından kurtulmaya çalışan Kazakistan, kendi

kimliğini ve tarihini yeniden keşfetmeye çalışmıştır. Bu süreç, Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından başlamış ve ulusal kimlik inşası ve tarih yazımı sürecini içermiştir. Nazarbayev, Kazakistan halkına hitaben *Ebedi Millet* anlamına gelen Kazakça *Mengilik El* kavramını ortaya atmıştır: “Ebedi Millet fikrinin temeli çok derinlere iner. On üç asır önce, bilge Tonyukok, “Ebedi Ulus, tüm Türki halkların amacıdır. Bu, ulusal fikrimizin, tıpkı ulusumuzun kökleri gibi, eski tarihimizden kaynaklandığı anlamına gelir.” (The Address of President, November 11, 2018).

Özetle, Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından ulusal kimlik inşası ve tarih yazımı süreci karmaşıktır. Hem toprak ve onun üzerinde yaşayanlar, hem de etnik ve milli kimlik üzerinden Kazak milleti ve Kazakistan devleti tanımlanmaya ve ona uygun tarih yazımı yapılmaya çalışılmıştır. Bu süreçte, farklı milli kimliklerin ve tarih anlatılarının bir arada varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Kazakistan, tarihini ve kimliğini yeniden inşa ederek bağımsızlığını kazandığı döneme odaklanmış ve bu süreç ulusal kimliğin güçlenmesine katkı sağlamıştır.

3. ALJİR: Vatan Hainlerinin Eşleri İçin Akmola Toplama Kampı

Rusça “Vatan Hainlerinin Eşleri İçin Akmola Toplama Kampı”nın kısaltılması olan Stalin yıllarında *Büyük Terör* döneminde Astana'nın otuz beş km güney batısındaki Akmola bölgesinde kurulmuştur. 1938'de ilk elli kadın çocuklarıyla kampa gelmiştir. ALJİR, Sovyet Komünist Stalin rejiminde hain kabul edilen siyasi mahkûmların eşleri ve çocukları için GULAG toplama kampıydı. GULAG açılımı “Çalışma ve Islah Kampları Baş İdaresi” olan kurumun Rusça kısaltması idi. GULAG toplama kamplarında 1930-60 yılları arasında 14 milyon mahkûm hapsedilmiş, bunlardan 1,6 milyonu ölmüştür. Sovyetler Birliği'nin her köşesinden zorla getirilen farklı yaş, renk, ırk ve etnik gruptan olan bu kadınların tek bir ortak noktası vardı: Stalin'in GULAG'ında hapsedilmiş olsalar da, kendileri bizzat suçlu değildiler. Eşleri, kardeşleri, babaları veya oğulları suçlu sayıldıkları için suçlu sayılmışlar ve bu kamplara gönderilmişlerdi. Sovyetler Birliği'nin kolektif sorumluluk ve kolektif cezalandırma metoduuydu. 1930'lardan 1950'lerin başına kadar faaliyet göstermiş ve GULAG sistemi içinde *tek kadın kampı* olarak özel rolü nedeniyle değil ama aynı zamanda sanatçı ve aktrisler de dâhil olmak üzere çok sayıda yüksek profilli mahkûmların kaderini belirlediği için Kazakistan'ın merkezinde en kötü şöhretli kamplardan biriydi. 1937'deki kuruluşundan 1953'te Stalin'in ölümüne kadar açık kalan devlet terörünün en yüksek olduğu 1939'da 17.000'den fazla kadına ev sahipliği yaptı. ALJİR'de çocuklar da vardı ve bu çocuklar sadece sözde *halk düşmanlarının* çocukları değildi; Kamp erkek gardiyanlar tarafından tecavüz edilen mahkûmlardan doğan 1,507 bebeğe de doğum yeri oldu (The Forgotten Women of the GULAG, 2009).

Kampa ulaşım bazen iki ay süren birçoğunun yolda öldüğü Stalin mahpus vagonları adı verilen yetmiş kişinin istiflendiği trenlerle yapıyordu. Hayatta kalan yaşlı bir kadın benzer bir tren vagonuyla 1930'larda Sibiry'a'dan sürüldüğü müzedeki tiren vagonuna dalıp gitti. Neden sürgün edildiği sorusuna cevabı “*Nereden bileyim! Sekizinde bile değildim.*” oldu. Burada kadınlar, vahşi kışlalarda sefil bir varoluş mücadelesi verdiler. Birçoğu hayatta kalamadı; cansız bedenleri kampın arkasında şimdi bir haç ve bir hilal ile işaretlenen toplu bir mezara fırlatıldı (The Forgotten Women of the GULAG, 2009). Çok sıkı korunan kampta yaşam koşulları herhangi bir GULAG'ta olduğu kadar sertti. Yerleşim her biri 400 ranzaya

sahip ahşap kışla şeklinde idi. -50'ye varan bozkır soğğundan korunmak için gerekli şartlar sağlanmadığından kışlar özellikle dehşet vericiydi. Mahkûm kadınlar aşırı karasal iklimin hüküm sürdüğü kampta, kışın tipi ve boranda, yazın 40 dereceye varan sıcak ve tozda, gardiyanların silahları ve azgın köpeklerin havlamaları altında, eşlerini ve çocuklarını tekrar görebilmek hayali ve geleceğe ilişkin endişeler içinde çalışıyorlardı.

Kadın mahkûmlar kampı sıfırdan kendileri inşa etmişlerdi. Kadınlar zorla çalıştırılıyorlar; orduya üniforma dikme, hayvan yetiştirme, kendi yiyeceklerini üretme ve inşaat işleri yapıyorlardı. Yulaf lapası, lahana ve patatesten ibaret beslenme yetersizdi. En zoru ise sevdiklerinden ayrı kalmaları ve çocuklarının evlatlık olarak verilmeleri idi. Dört yaş üzeri çocuklar annelerinden alınıp başta Semipalatinsk'te 1939 yılında açılan yetimhane olmak üzere yetim evlerine gönderiliyor ya da evlatlık olarak veriliyorlardı. Bir çokları çocuklarını bir daha hiç göremedi. ALJİR Kampı, ancak 1953'te Stalin'in ölümünden sonra kapatıldı.

4. ALJİR Anıtı ve Müzesi Külliyesi

Stalin dönemi siyasi baskı kurbanlarına adanan bu anıt ve külliye, *Anavatan Hainleri Eşleri İçin Akmola Kampı*'nin bulunduğu yerde inşa edilmiştir. Saken Narynov Zhomartovich tarafından dizayn edilen külliye, Nursultan Nazarbayev tarafından 2007 yılında açılmıştır. Aynı zamanda havaalanına yakın olan kızıl rengin ağır bastığı artı şeklindeki külliye, uçaktan da görülebilir.

Külliye bahçesinde girişten sonra sol tarafta ilk olarak mahkûmların Sovyetler Birliği'nin çeşitli yerlerinden kampa nasıl getirildiklerini gösteren, *ulaşım: tiren: Stalin mahpus vagonu* adlı sergi göze çarpmaktadır; 70 kişinin taşındığı bu küçük vagonun içinde altı üstlü ranza ve ortada soba vardır. Çeşitli yaşlarda temsili kadın mahkûmlar kendilerini gelecekte ne beklediklerini bilmedikleri bir hüznle oturmaktadırlar. Hemen yanında yükseltilmiş temsili gözetleme kulesi, silahlı gardiyan maketi ve dikenli tellerle çevrilmiş bahçede yırtıcı köpek maketi vardır.

Külliye bahçesinin girişinde ortada ilk göze çarpan ana sembolik anıt, artının bir ucunda ışığı yansıtan metal disklerle donatılan *Keder Kemeri*'dir. Çarpıcı siyah-gümüş anıtın konik şekli geleneksel Kazak gelin başlığını temsil etmektedir. Baskıya uğrayanlar adına dikilen anıtta *Mağdurlar Anısına Başınızı Öne Eğin* yazmaktadır. Artının iki karşıt ucunda *Umutsuzluk-Bitkinlik* ve *Mücadele-Umut* sembollerini temsil eden iki heykel vardır. Anıtın arkasında yer alan müze, hapis duygusu yaratmak için bir kesik koni şeklinde tasarlanmıştır. Müzenin arkasını tamamen çerçeveleyen *Bellek Duvarı*'na mahkûm kadınların isimleri kazınmıştır (ALJİR Memorial and Museum Complex, 2011). Müzenin sağ tarafında temsili mahkûmlar barakası vardır. Toprak ve ahşaptan yapılan barakanın içinde altı üstlü ranzalar, ip eğirme aleti, dikiş makinesi ve kucaklarında bebeklerle mahkûm kadın maketleri vardır.

Müzenin girişi hapisane imajına uygun olarak sarnıca girer gibi dar ve aşağıya doğrudur ve girişin duvarları kabartma *ayrılık, yolculuk, aile, isyan ve kavuşma* sembol resimleri ile kaplanmıştır. İki kattan oluşan müzenin tavanından inen *Özgürlük* ve *Tutsaklık* isimli sembolik bir şekil vardır. Üst katta, kapısı orijinal olan temsili sorgu odası bulunmaktadır. Bu sergide parmaklıklara tutunan kesik eller çok trajik bir imaj vermektedir. Mahkûm kadınlar, eşleri ve kendilerinin devlet ve komünizm karşıtı fikirleri hakkında sıkça sorgulanmışlardır. Odada Sovyet dönemi

Külliye

telefon, lamba ve daktilo ile donanan masada oturan üniformalı bir sorgu memuru, karşısında sandalyede korkuyla oturan bir kadın ve arkasında üniformalı bir gardiyan beklemektedir. Duvarda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği bayrağı ve Stalin portresi vardır. Üst katta esirlerin fotoğraflarını ve eşyalarını, ayrıca Kazakistan'daki GULAG sistemi hakkında İngilizce açıklayıcı materyaller sergilenmektedir. En çok yürek sızlatan sergilerden bazıları çocuklardan hapsedilen annelere mektuplar, annelerden hayatta kalmaya kararlı oldukları ve ailelerini tekrar görmeyi dört gözle beklediklerini yazdıkları mektuplar vardır. İngilizce "Bir adam Londra'dan bıktığında hayattan yorulmuştur" yazan bir kahve değirmeni gibi mahkûmların sıra dışı eşyalarının sergilendiği sergi vardır. Akmola köyünde külliye'nin dışında da anıtlar vardır. Külliye'den beş dakikalık bir yürüyüşle, kırık Komünist yıldızı biçiminde ALJİR mahkûmlarına adanan bir başka anıt daha bulunmaktadır. Kasabanın eteklerinde başka bir anıt ise, burada yok olan binlerce kadının sonsuzluğa yürüdüğü toplu mezarlığa işaret etmektedir (ALJİR Museum-Memorial Complex).

Sonuç ve Tartışma

ALJİR Anıtı ve Müzesi Külliyesi Kazakistan'da tek mağdur müzesi değildir. Çok daha büyük bir GULAG kampı olan ve ALJİR'in de bağlı olduğu KARLAG'da çok daha büyük ve etkileyici KARLAG Siyasi Baskı Mağdurları Müzesi kurulmuştur. Çimkent'te de benzer nitelikte küçük ölçekte bir Siyasi Baskı Mağdurları Müzesi vardır. Kazakistan bağımsızlığını kazandığında eski Sovyetler Birliği'nin tarihi yeniden yazma ve yeni milli kimliği çatışmalara sebep vermeden oluşturabilme açısından en zorda olan devletiydi. Çünkü Çarlık Rusya'sının ve Sovyetlerin kasıtlı nüfus politikaları sonucu Kazaklar kendi ülkelerinde % 39 oranı ile azınlık durumunda idiler. Kazakistan yönetimi ve eliti bir yandan ülkeyi bir arada tutmak bir yandan da ülkeye ismini veren ana millet olan Kazak milliyetçiliğini geliştirmek durumunda idiler. Bu birinin diğeri aleyhine geliştirilmesi ülke dengesini bozacak olumsuz sonuçlar doğurabilirdi. Kazak milliyetçiliğinin öne çıkarılması, Slav halkının yabancılaşmasına neden olup Ukrayna örneğinde olduğu gibi ülkenin bölünmesine neden olabilirdi. Kazakistan milliyetçiliğine aşırı vurgu ise ülkeye ismini veren Kazak nüfusunun yönetimden yabancılaşmasına neden olup Nazarbayev'in iktidarını tehlikeye düşürebilirdi. Bu nedenle Nazarbayev Kazakistan ve Kazak milliyetçiliklerinden bazen birine bazen diğere vurgu yapmıştır.

Kazakistan'da Siyasi Baskı Mağdurlar Müzelerinin millet inşasında rolü işte bu açılardan ele alınmalıdır. Kazakistan aynı zamanda uygulamaya çalıştığı Kazakistan ve Kazak milliyetçiliğinin bir parçası olarak Kazakistan milliyetçiliğine yönelik olarak tasarlanmıştır ve zulmü yapan olarak sadece Stalin gösterilmiş; Ruslar, Sovyetler Birliği, hatta komünizm bile zulmün parçası olarak sunulmamıştır.

Öyle ki sergilerin başlangıcında Kazakların tarihte maruz kaldıkları zulümleri anlatan belgeler hem Kazakça hem de İngilizce verilmiştir. İlginç ayrıntı 1861-1915 yılları arası Kazakça belgede (Şekil 1.) *Rus hükümetinin politikaları sonucu ölenler* bölümü İngilizce belgede (Şekil 2.) 1861-1915 yılları arası *the number of nomadic people* olarak yazılmış Rus hükümetinden bahsedilmemiştir.

Sekil 1. Kaza bolgan, elden ketken Kazakdar (Vefat eden, göçen Kazaklar)

«МЕН КАЗАҚНЫҢ, МЫҢ ӨЛШІ МЫҢ ТІРЛІГЕН»

Бұл – казак, тәңірге зар еткен казак!
Қиналып, қанды азап шеккен казак,
Әйтеуір қанды азантан құтқарар деп,
Оқыған азаматын күткен казак.
Мағжан Жұлибаев

Қаза болған, елден кеткен қазақтар

№	Жылдар	Тарихи оқиға	Онат болған адам саны
1	2	3	4
1	1723-1728	Ақтабан шұбырынды қырғыны	1 млн. 100 мың
2	17-ғасырдан 1916 ж. дейін	Басқыншыларға қарсы шайқастарда шаһит болған сарбаздар	275 мың
3	1861-1915	Отаршыл орыс үкіметінің ойраннан ата мекенін тастап көшкендер	350 мың
4	1916	Ұлт-азаттық көтерілісі кезінде шаһит болғандар	175 мың
5	1918-1922	Азамат соғысы кезінде алғандар мен 1920 жылы апаршылықтан қырылғандар	900 мың
6	1928	Мал-мүлкі тәркіленіп, үй-ішімен жер аударылған байлар	25 мың
7	1931-1933	«Ел қырылған» нәубетінің (қазақты құрту үшін қасақана жасалынған апаршылықтың) құрбандары	2 млн 300 мың
8	1931-1933	«Ел қырылған» нәубетінен бас сауғалап, атамекенін тастап кеткендер	625 мың
9	1927-1930 1937-1938	Алашорданы, халық жауы атанып, нежақтан жаппа шеккендер	25 мың
10	1930-1953	Сібірге жер аударылып оралмағандар, Қазақстандағы Карлаг, Алжир, Степлаг, Гулаг түрмелерінде онат болғандар	125 мың
11	1941-1945	Соғыс жылдары майданда қаза тапқандар	350 мың
12	1942-1946	Тылдағы бейбіт халық шығыны	150 мың
13	1944-1958	Соғыста тұтқынға түскендер, 1957-1958 жылдарға дейін еліне қайта алмағандар және әскери трибунал шешімімен жер аударылғандар.	50 мың
14	1949-1989	Ядролық қаруларды сынау кезіндегі радиация құрбандары	23,5 мың
15	1980-1989	Ауғанстан соғысында қаза тапқандар	1,5 мың
16	1945-1991	Әскер қатарында жүріп мерт болғандар	25 мың
17	1986	Желтоқсан оқиғасында онат болғандар	?

Үш ғасырда казак халқының жалпы шығыны-6 млн. 600 мың адам. (Бұл деректер белгілі ғалым – демограф Мақаш Тәтімовтан алынды)

Sekil 2. Loss of Kazakh People (Kazak halkının kayıpları)

Loss of Kazakh people			
		Historic events	Quantity of people who died of unnatural causes
1	1723-1728	War with the Dzungar	1 100 000
2	17th cent - 1916	Wars, those who died in	275 000
3	1861 - 1915	The number of nomadic	350 000
4	1916	The 1916 uprising of A. Imanov	175 000
5	1918 - 1922	Civil war	900 000
6	1928	Beginning of collectivisation	25 000
7	1931 - 1933	Collectivisation	2 300 000
8	1931 - 1933	Famine	625 000
9	1927-30, 1937-38	Number of 'Alash' members executed	25 000
10	1930 - 1953	Those sent to ALZHIR Karlag and Siberian camps	125 000
11	1941 - 1945	WWII	350 000
12	1942 - 1946	Those that died in the country from famine or illness	150 000
13	1944 - 1958	Those imprisoned and arrested by a tribunal	50 000
14	1949 - 1989	Nuclear testing on the Semipalatinsk range	23 500
15	1980 - 1989	War in Afghanistan	1 500
16	1945 - 1991	Military deaths in peace time	25 000
17	1986	The December events 1986	?

by Makash Tatimov, the demographic analyst

In total, 6 million, 600 thousand people perished from the 18th to the 20th century

Küllige

Cilt/Volume: 4 • Sayı/Issue: 2 • 2023

Diğer taraftan müzenin sergilerinde ve mimarisinde feminizmi çağrıştıracak hiç bir element göze çarpmamaktadır. Yani, ALJİR kampı erkek cinsinin kadın cinsine yaptığı bir zulüm olarak yorumlanmamıştır. Tamamen suçsuz kadın entelektüellere yönelik bir zulüm olarak gösterilmiştir.

ALJİR Müzesi, Taşkent'te 2002 yılında açılan Siyasi Baskı Mağdurlar Müzesi ile karşılaştırıldığında Kazakistan ve Özbekistan devletlerinin millet inşasındaki politikalarındaki farklılık daha da iyi anlaşılacaktır. Birincisi, müzelerdeki sergi dilleri arasındaki farklılıklardır. Kazakistan müzelerinde sergiler hem Kazakça hem de Rusça dillerindedir ve yer yer İngilizce açıklamalara da yer verilmiştir. Buna rağmen Özbekistan müzesinde sergiler Özbekçe ağırlıklıdır. İkincisi, milliyetçilik söylevleri arasındaki farklılıklardır: Anma müzesini kurma kararında ilk Özbekistan Cumhurbaşkanı Kerimov hem Rus hem de Sovyet yönetimini "sömürgeci" olarak nitelendirmiş ve *qizil imperiya (kırmızı emperyalizm)* terimini kullanmıştır. "Kırmızı sömürgecilik" terimi, Orta Asya'daki Sovyet yönetimini nitelendirmek için, hem Moskova'ya hem de yerel siyasi rakiplere karşı, Özbek ulusundan meşruiyet almak için ilk defa kullanılmış oldu (Kudaibergenova & Shin, 2018, s. 10). Kerimov'un böyle bir söylev kullanabilmesinin iki nedeni vardı: Slav nüfusu Özbekistan'da Kazakistan'dakinden her zaman çok daha az olmuştur. Daha 1989'da Ruslar Özbekistan'ın sadece % 5.5'ini oluştururken müzenin açıldığı 2002 yılında Rusya'ya göçler sonucu bu oran çok daha azdır (*Priloženie. Spravočnik statističeskih pokazatelej*, 2023). Kerimov daha çok Özbek milliyetçiliğine yönelik bir söylev geliştirmiştir. Bağımsızlıkta nüfusun yarıya yakını Slavların oluşturduğu Kazakistan'da böyle bir söylev kullanmak mümkün değildi. Ülkeye isimlerini vermelerine rağmen Kazaklar bağımsızlık esnasında Kazakistan'da azınlıktılar; 1989 nüfus sayımında Kazaklar nüfusun % 39.7'sini oluşturuyorken özellikle Slavlar nüfusun önemli bir kısmını oluşturuyordu; Ruslar, Ukraynalılar ve Beyaz Ruslar % 48.1 ile nüfusun yarıya yakını oluşturuyorlardı (*Priloženie. Spravočnik statističeskih pokazatelej*, 2023). Bu elbette Kazakların bu zulümleri bilmediği ve hoşnut olmadığı anlamına gelmemektedir. İkinci neden ise Kerimov rejiminin Rusya'dan bağımsız bir dış politika izlemek istemesine karşılık Kazakistan başta Avrasya Ekonomik Birliği'nin Rusya ile birlikte kurucu ortağı olmak üzere Rusya ile daha yakın bir dış politika izlemektedir.

İki ülke müzeleri arasındaki ikinci fark, Kazakistan'daki müzelerde Rus çarlığının yaptığı zulümler ile ilgili ve 19 yy. Kazak isyanları ile ilgili pek bir materyal yoktur. Kayıplar ve ölümlerden "çeşitli savaşlar" gibi müphem bir dille bahsedilmesine rağmen Özbekistan müzesinde Orta Asya'nın (Türkistan) Çarlık Rusya'sı tarafından sömürülmesi ve yerel halkın sömürgecilere karşı mücadelesi daha çok işlenmiştir.

Sonuç olarak, Mağdur Müzelerinin yapısı ve içeriği, iktidardaki siyasi ve entelektüel elitin hem ülke ihtiyaçları, hem kendi çıkarlarına yönelik olarak siyasi araç işlevi görmektedir. Kazakistan'da Kazak olmayan nüfusun hala yüksek olması nedeniyle Kazakistan mağdur müzelerini Kazakistan milliyetçiliğini güçlendirmek amacıyla kullanırken Özbekistan daha homojen olması nedeniyle söylevde Özbek milliyetçiliğini on plana çıkarmaktadır.

Kaynakça

- 15 Temmuz Müzesi İlk Kez Görüntüldü. (2018, Temmuz). TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/15-temmuz-muzesi-ilk-kez-goruntulendi-375419.html>
- Aitymbetov, N., Toktarov, E., & Ormakhanova, Y. (2015). Nation-Building in Kazakhstan: Kazakh and Kazakhstani Identities Controversy. *Bilig*, 74, 20.
- Aktoprak, E. (2010). *Devletler ve Ulusları: Batı Avrupa'da Milliyetçilik ve Ulusal Azınlık Sorunları*. Tan Kitabevi Yayınları.
- Alexander, E. P., Alexander, M., & Decker, J. (2017). *Museums in Motion: An Introduction to the History and Functions of Museums* (3rd ed.). Rowman & Littlefield.
- ALJİR *Museum-Memorial* *Complex*. <https://www.lonelyplanet.com/kazakhstan/attractions/alzhir-museum-memorial-complex/a/poi-sig/1384251/356857>
- Anderson, B. (1991). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso.
- Anıtlar Ve Müzelerle 15 Temmuz... (2023, Temmuz 15). Yeniasır. <https://www.yeniasir.com.tr/gundem/2023/07/15/anitlar-ve-muzelerle-15-temmuz>
- Aydın, M. (2005). Geçiş Sürecinde Kimlikler: Orta Asya'da Milliyetçilik, Din ve Bölgesel Güvenlik. In M. Aydın (Ed.), *Küresel Politikada Orta Asya*. Nobel Yayıncılık.
- Bennett, T. (2020). *The Birth of the Museum: History, Theory, Politics*. Routledge Lightning Source UK.
- Calhoun, C. J. (1997). *Nationalism*. Univ. of Minnesota Press.
- Duncan, C (1991). Art Museums and the Ritual of Citizenship. In I. Karp & S. Lavine (Eds.), *Exhibiting Cultures: The Poetics and Politics of Museum Display* (pp. 88–103). Smithsonian Institution Press.
- Collins, K. (2006). *Clan Politics and Regime Transition in Central Asia*. Cambridge University Press. <https://books.google.kz/books?id=L5PYDqrKOPQC>
- Gürbüz, E. (2004). Kazakistan'da Bir Ulus-Devlet Kurmak. *Praksis*, 11, 191–220.
- Kazakhstan Is Our Common Home*. (2009, October 27). Kazinform. https://www.inform.kz/en/kazakhstan-is-our-common-home_a2207752
- Kudaibergenova, D. T., & Shin, B. (2018). Authors and Authoritarianism in Central Asia: Failed Agency and Nationalising Authoritarianism in Uzbekistan and Kazakhstan. *Asian Studies Review*, 42(2), 304–322. <https://doi.org/10.1080/10357823.2018.1447549>
- Kuzio, T. (2002). History, Memory and Nation Building in the Post-Soviet Colonial Space. *Nationalities Papers*, 30(2), 241–264. <https://doi.org/10.1080/00905990220140649>
- Martin, V. (2001). *Law and Custom in the Steppe: The Kazakhs of the Middle Horde and Russian Colonialism in the Nineteenth Century*. Curzon.

<http://www.vlebooks.com/vleweb/product/openreader?id=none&isbn=9781136123788>

National Unity Doctrine. (2016). Assembly of People of Kazakhstan. <https://assembly.kz/en/national-unity-doctrine>

Natsionalnyy Doklad O Sostoyanii i Razvitiu Sistemy Obrazovaniya RK (Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim Sisteminin Durumu ve Geliştirilmesi Üzerine Ulusal Rapor). (2017). Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı. http://edu.gov.kz/ru/statistika-i-analitika/detail.php?ELEMENT_ID=1774

Nazarbaev, N. (2006). *Kazakhstanskiy put' (Kazakistan Yolu)*. Arko.

Nazarbaev, N. (2018). *Seven Facets of the Great Steppe (Ulu Bozkırın Yedi Boyutu)*. Akorda.Kz. http://www.akorda.kz/en/events/akorda_news/press_conferences/article-of-the-president-of-the-republic-of-kazakhstan-nursultan-nazarbayev-seven-facets-of-the-great-steppe

Nazarbayev Laid Flowers at Victims of Political Repression Memorial. (2017). Kazinform. <http://kabar.kg/eng/news/kazinform-president-nazarbayev-laid-flowers-at-victims-of-political-repression-memorial/>

Olcott, M. B. (1995). *The Kazakhs*. Hoover Institution Press. <https://books.google.kz/books?id=0QAraz9qVY4C>

Sodaro, A. (2018). *Exhibiting Atrocity: Memorial Museums and the Politics of Past Violence*. Rutgers University Press.

Statistical Image of Kazakhstan Education. <http://iac.kz/en/publishing/statistical-image-kazakhstan-education>

The Address of President of the Republic of Kazakhstan N. Nazarbayev to the People of Kazakhstan. November 11, 2018. (2018). Official Site of the President of the Republic of Kazakhstan. <http://www.akorda.kz/en/addresses/the-address-of-president-of-the-republic-of-kazakhstan-nazarbayev-to-the-people-of-kazakhstan-november-11-2014>

The Assembly of People of Kazakhstan. Official Site of the President of the Republic of Kazakhstan. http://www.akorda.kz/en/national_projects/the-assembly-of-people-of-kazakhstan

The Forgotten Women of the Gulag. (2009). Eurasianet. <https://eurasianet.org/the-forgotten-women-of-the-gulag>

Ulucanlar Cezaevi Müzesi Halka Açıldı. (2011, June 16). Milliyet Haber. <http://www.milliyet.com.tr/ulucanlar-cezaevi-muzesi-halka-acildi-gundem-1403184/>

Williams, P. H. (2007). *Memorial Museums: The Global Rush to Commemorate Atrocities*. Berg.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederler.